

TARYBINIŲ LAIKŲ IR TARYBINIŲ RAŠYTOJŲ ĮMUZIEJINIMO PARADIGMOS

NASTAZIJA KERŠYTĖ

Vilniaus universitetas, Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Straipsnyje nagrinėjama tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų įmuziejavimo paradigmų Lietuvoje po 1990 metų. Vilniaus rašytojų ir Antano Venclovos memorialinių muziejų Vilniuje likimai sureikšminami kaip būdingi tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimų dilemos muziejiniai sprendimai, kurie laviruoja tarp nepakantumo ir tolerancijos, atspindi nenuoseklias vertinimų tendencijas. Pastebima, kad muziejiniškai linksta sureikšminti tarybinių laikų rašytojų kūrybos genialumo aspektus, pabrėžti jų svarbą Lietuvos kultūrai, bet nutylėti tas jų kūrybos ir veiklos, ideologines pozicijas, kurios rodo juos turint tarybiniam rašytojui priskiriamų bruožų. Memorialiniai muziejai pristato tarybinių laikų rašytojus kaip vertus „atsiminti dabar ir čia“.

Reikšminiai žodžiai: tarybinių laikų rašytojas, tarybinis rašytojas, muziejus, memorialinis, įmuziejinimas, paradigma, vertinimas, dilema.

IVADAS

Tyrinėtojai, svarstydami tarybinių laikų rašytojų reikšmę Lietuvos kultūrai, istorijai, išsamiai nenagrinėjo ir neįvertino jų kūrybos ir gyvenimo įmuziejavimo, interpretavimo muziejuose problemų. Šios problemos daugiausia rūpi muziejiniams. Tačiau jų publikacijos yra faktologinio pobūdžio, aprašomi tik faktiniai rašytojų memorialinių muziejų steigimo ir kiti muziejinio įprasminimo atvejai (pavyzdžiui, pranešimai, skaityti Maironio lietuvių literatūros muziejaus 2006 m. surengtoje konferencijoje *Literatūrinės muziejinkystės teorija, istorija, praktika, vieta modernioje visuomenėje* [22] ir 2008 m. balandžio 29 d. Alytaus kraštotyros muziejuje surengtoje Lietuvos muziejų asociacijos Rinkinių mokslinio tyrimo sekcijos XI konferencijoje *Memorialistika Lietuvos muziejuose*, t. p. rašiniai periodiniame leidinyje *Lietuvos muziejai*, ypač jo 2004 metų 4-ame numeryje, skirtame memorialinių muziejų Lietuvoje veiklai). Minėti ir kiti panašaus pobūdžio tekstai (muziejų informaciniai leidinėliai, interneto svetainės ir rašiniai internete, periodikoje, turizmo reklamose), žinoma, pateikia naudingos informacijos, tačiau ji išsamiai neatskleidžia, kaip muziejuose sprendžiama tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimo dilema.

Šiame straipsnyje, pasitelkus analitinį, tekstų analizės ir lyginamąjį metodus, siekiama gvildinti bei nustatyti tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų

dilemos muziejinių sprendimų ypatumus, tendencijas Lietuvoje po 1990 metų. Vilniaus rašytojų ir Antano Venclovos memorialinių muziejų Vilniuje likimai sureikšminami kaip būdingi muziejiniai tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų dilemos sprendimai.

Nagrinėjama problema yra aktuali, kadangi pateikiamos išvalgos apie tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų įmuziejinimo Lietuvoje paradigmas po 1990 metų gali papildyti sovietinio palikimo Lietuvoje vertinimo istoriografiją savitais aspektais.

Straipsnio problema gvildinama atsižvelgus į Kęstučio K. Girniaus [15], Vytauto Rubavičiaus [25], Valdemaro Klumbio [17] ir kitų tyrėjų pateiktus Lietuvos kultūrinio elito elgsenos sovietmečiu ir po jo vertinimus, į po 1990 metų istoriografijoje vyraujančią vertinimų takoskyrą „griežčiau ir nuosakiau“ [17, 10], taip pat į šiuolaikinės muzeologijos teorijų muzealumo, muziejinės selekcijos sampratą.

Šis straipsnis parengtas panaudojus pranešimo *Tarybinių ir tarybinių laikų kūrėjų muziejinio įamžinimo paradigmos*, autorės skaityto tarptautinėje mokslinėje konferencijoje *Lietuvos eurointegracija, nacionaliniai tapatumai ir kolektyvinė atmintis*, kurią 2009 m. lapkričio 20–21 dieną Vilniuje surengė Kultūros, filosofijos ir meno institutas, tezes.

TARYBINIŲ LAIKŲ IR TARYBINIŲ RAŠYTOJŲ VERTINIMŲ IR MUZIEJINIŲ ĮPRASMINIMŲ DISKURSAI

Siekiant apčiuopti tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimų ir muziejinio įprasminimo Lietuvoje po 1990 metų gaires, tendencijas, pirmiausia atskleidžamas muziejininkų, literatūrologų požiūris į tarybinių laikų lietuvių literatūros proceso chronologinį apibrėžtumą, jų ir kitų tyrinėtojų ar asmenų tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimų dilemos linkmės.

Po 1990 metų literatūrologai, muziejininkai, skirstydami lietuvių literatūros procesą laikotarpiais, linksta neapibrėžti tarybinių laikų laikotarpio, kurį istorikai, kiti mokslininkai, viešoji nuomonė nevengia įvardyti kaip „tarybinius“, „sovietinius“ ar „sovietų okupacijos“ laikus arba tiesiog „sovietmetį“ (pastarojo termino įtvirtinimą mokslo ir publicistikos tekstuose remia Kęstutis K. Girnias, anksčiau dirbęs „Laisvosios Europos“ radijuje, kur buvo vartojamas terminas „tarybinis“, nes mano, kad jis tinkamiausias sovietų okupacijai apibūdinti [15]).

Literatūrologės profesorės Viktorija Daujotytė ir Elena Bukelienė savo parengtame XII klasės vadovėlyje, skirtame 1940–1995 m. lietuvių literatūrai,

sovietinės okupacijos laikų lietuvių literatūros periodizavimo atkarpoms suteikė metaforinius pavadinimus: *Sunkūs dešimtmečiai (1940–1960)*, *Šviesesni ir erdvesni horizontai (1960–1970)*, *Gyvenimo viltys ir atvirumas nevilčiai (1970–1980)*, *Tradicijos ir modernumo sankirtos (1980–1990)* [14]. Kituose šaltiniuose kai kurie tarybinių laikų rašytojai (pavyzdžiui, poetas Eugenijus Matuzevičius, 1917–1994) vadinami „tragiškos kartos“ rašytojais [27].

Maironio lietuvių literatūros muziejus, pagrindinis lietuvių literatūros proceso, rašytojų kūrybos, gyvenimo muziejinis dokumentuotojas ir interpretuotojas Lietuvoje, savo esmės suvokimu – muziejus-biblioteka-archyvas-kultūros centras, nusibrėžė ribą: 1940-uosius metus, kurie skiria senosios ir šiuolaikinės literatūros laikotarpius, savo saugyklose saugomą tarybinių laikų rašytojų palikimą integravo į Šiuolaikinės ar Senosios literatūros fondus.

Toks periodizavimo pobūdis, apeinant tarybinių laikų įvardijimą, yra apspręstas kelių veiksnių. Po 1990 metų visi Lietuvos muziejai atsisakė savo struktūrų, muziejinių vertybių rinkinių, fondų, ekspozicijų skirstymo į du laikotarpius: ikitarybinių ir tarybinių laikų. Kita, kai kurie rašytojai gyveno ir ikitarybiniais, ir tarybiniais, ir potarybiniais laikais, todėl, žinoma, Maironio lietuvių literatūros muziejus susiduria su rašytojų prieskyros senosios ar šiuolaikinės literatūros laikotarpiams sąlygiškumais. Šių laikotarpių pasirinkimas priskiriant jiems rašytojus jau apeliuoja į tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimo dilemos gaires, kartu liudija, kad siekiama laikytis objektyvaus literatūros proceso muziejinio dokumentavimo „išlikimui–saugojimui“ principų.

Maironio lietuvių literatūros muziejui būdingos nuosaikios, tolerantiškos pozicijos [21]. Jis nelinksta aštrinti tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų dilemos bei priimti radikalių sprendimų. Pastebimas polinkis kuriant tarybinių laikų rašytojų muziejinės komunikacijos raiškas (eksponavimą, kitus komunikacinius tekstus) sureikšminti tuos jų gyvenimo, veiklos ir kūrybos aspektus, kurie atitinka (ar pritempiami) „atminimo dabar ir čia“ aktualumui. Tokia prielaida daroma pasiremiant šio muziejaus pateikiamų kelių žymių tarybinių laikų rašytojų – Salomėjos Nėries (1904–1945), Juozo Baltušio (1909–1991), Liudo Giros (1884–1946), Petro Cvirkos (1909–1947) – reikšmės Lietuvos kultūrai, istorijai vertinimais, juos traktuojant kaip tipologinius. Vertinimus akivaizdžiai atveria minėtų rašytojų kūrybai ir gyvenimui, veiklai skirtų eksponavimo naratyvų ir memorialinių muziejų sudarymas (arba ne), taip pat eksponavimo turinio pobūdis. Pirmiausia būdingos vertinimo pozicijos ryškiai charakterizuojamos organizuojant minėtų rašytojų jubiliejines parodas, atsižvelgiant į literatūros tyrinėtojų formuojamą nuomonę, vyraujančias jubiliejų minėjimo tradicijas.

2009 m. minint Liudo Giros gimimo 125-ąsias metines, Maironio lietuvių literatūros muziejus parengė parodą *Lekia dainos iš jaunos krūtinės (L. Girai – 125)* (parodos pavadinimas paimtas iš L. Giros eilėraščio, sukurto 1905 m.), kuria iliustravo šio poeto kūrybos ir veiklos tik iki 1940-ųjų, tai yra ikitarybinių laikų, aspektus [23]. Muziejininkai, remdamiesi jubiliejinių parodų organizavimo nuostatomis jubiliatą minėti tik pozityviai, nesiėmė atspindėti L. Giros tarybinių laikų kūrybos bei gyvenimo ir neiškėlė iš muziejaus fondų tų eksponatų, kurie primintų apie šio poeto bendradarbiavimą su sovietų valdžia (pavyzdžiui, kad L. Girai buvo suteiktas Lietuvos TSR liaudies poeto vardas, kad Antrojo pasaulinio karo metais jis tarnavo vienoje iš TSRS divizijų – 16-oje lietuviškoje). Kita, muziejininkai, sudarydami minėtos L. Giros jubiliejinės parodos naratyvus, rėmėsi ta aplinkybe, kad šio poeto palikimas Maironio lietuvių literatūros muziejuje yra priskirtas senosios literatūros laikotarpio, kuris datuojamas iki pirmųjų tarybinių metų (1940-ųjų), fondui.

2009 m. minint rašytojo Juozo Baltušio gimimo metines, Maironio lietuvių literatūros muziejus surengė parodą *Talento jėga ir asmenybės klystkeliai (Juozui Baltušui – 100)*, kurios naratyvai taip pat parodė šio muziejaus puoselėjamą tolerancijos tradiciją. Šios parodos lankytojams buvo pateiktas talentingo kūrėjo Baltušio įvaizdis [16].

Muziejininkai, organizuodami įvairaus pobūdžio muziejinės komunikacijos naratyvus, remiasi tomis akademinėmis tarybinių laikų kūrėjų vertinimo nuostatomis, kurios sureikšmina kūrėjo talentą ir nutyli tuos gyvenimo, veiklos faktus, kurie šiandien galėtų siūlyti kontraversiškai vertinti kūrėjo reikšmę Lietuvos kultūrai.

Literatūrologė Genovaitė Dručkutė mokslinės konferencijos *Socialistinio realizmo klasika*, 2009 m. vykusios Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, dalyviams priminė, kad prancūzai pozityviai vertina J. Baltušio romaną *Sakmė apie Juzą*. Šis J. Baltušio kūrinys 1990, 1993 m. išleistas prancūzų kalba, o 2003 m. pateikta jo elektroninė versija, kuri šį romaną padarė labiau prieinamą skaitantiems prancūzų kalba. Įtakingi prancūzų spaudos leidiniai *Le Monde* ir *Le nouvel observateur* publikavo palankias šio J. Baltušio kūrinio anotacijas. Teigiami prancūzų atsiliepimai apie šį kūrinį buvo eksplikuoti ir 2008 m. Strasbūre surengtame ES šalių literatūros apžvalgos renginyje *Lecture sur le mur*. G. Dručkutė pabrėžė, kad prancūzams, kurie mėgsta istorinius romanus, J. Baltušis buvo žinomiausias tuo metu lietuvių rašytojas. Jo romanas *Sakmė apie Juzą* prancūzams imponavo kaip pateikiantis istorijos ir žmogaus konfliktą [10].

Tačiau šiandien Lietuvoje esama itin kritiškų J. Baltušio vertinimų. Kai kurie asmenys pabrėžia jo sąmoningą bendradarbiavimą su sovietų valdžia, komunistais. Iš J. Baltušio atimtas Anykščių rajono garbės piliečio vardas (nors kai kurie šio rajono savivaldos tarybos nariai norėtų tą vardą grąžinti).

Šiuolaikinės kartos istoriko, žurnalo *Naujasis židinys–Aidai* vyriausiojo redaktoriaus Nerijaus Šepečio svarstymas, kad turbūt daugeliu atvejų įmanoma atskirti menininko kūrybą nuo jo politinės ir moralinės pozicijos, taip pat skirtingai vertinti „palūžusius“ kūrėjus, tarnavusius komunistams „iš bėdos“, ir tokius, kurie „sąmoningai rinkdavosi tą kelią“, atspindi šiandien Lietuvai būdingą tarybinių laikų ir tarybinių kūrėjų vertinimo dilemos paradigmą [18].

Nuo XX a. devinto dešimtmečio antros pusės muziejinkai ir kai kurie vertintojai siekia nustumti tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų pilietinės, politinės pozicijos pasirinkimą į bendrųjų istorinių aplinkybių kontekstą, kur, pasak mokslininko Petro Braženo, atrasime, kad „Stalino saulė“ į Lietuvą atvežė tankai, o ne smulkios marionetės. Formuojama pozicija, kad *Išlikimui* svarbiau kūrybos indėlis, o ne kūrėjo politinė veikla. Tokios sampratos buvo išsakytos minėtoje konferencijoje *Socialistinio realizmo klasika*, kuri buvo skirta tarybinių rašytojų Kosto Korsako (1909–1986), J. Baltušio, P. Cvirkos jubiliejams paminėti, taip pat S. Nėries, Antano Venclovos (1906–1971) ir kitų tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų „pėdsakams literatūros istorijoje“ apibrėžti [10].

Socialistinis realizmas, kairumas literatūroje kvestionuojami nevienareikšmiškai. Vieniems vadinamasis socrealizmas yra neatsiejamas nuo sovietizacijos. Kiti pastebi, kad socrealizmas, kaip ir kitos istorinės meno kryptys, turėtų būti nagrinėjamas be išankstinių nusistatymų – tai praktikuojama Vakaruose. Miliardieriaus, filantropo George'o Soroso fondo Lietuvoje atstovė teatrologė Irena Veisaitė primena, kad kairiaisiais buvo ne vienas žymus Europos ir pasaulio inteligentas. Pasak intelektualo, Ilinojaus universiteto (JAV) profesorius Tomo Venclovos, iš dalies kairiaisiais buvo Pablo Picasso, André Marlaux, Jeanas-Paulis Sartre'as, Diego Rivera ir daugelis kitų pasaulinės šlovės kūrėjų [30].

Dabar Lietuvoje, keliant šūkius nagrinėti tarybinį laikotarpį „be tabu“, susidarė dvi akivaizdžiai priešingos tarybinių kūrėjų svarbos „dabarčiai“ ir „išlikimui“ vertinimų tendencijos: nepakantumo, demaskavimo ir „minkštojo“ tolerantiškumo, nutylėjimo. Šiuolaikinis lietuvių kultūrologas Vytauto Rubavičius kalba apie šiandien vis dar „neišgyvendinamą sovietmetį“, „nutylėjimo ar užmiršimo ekonomiką“ [25].

Radikalai tarybinio laikotarpio literatūrą vadina vaškinių figūrų muziejumi ir mano, kad ji „ideologizuota oficiozinė“ [24]. Yra nuomonių, kad poetė

S. Nėris yra „tautos išdavikė“, „kolaborantė“, kad reikia demontuoti jos ir kitų „išdavikų“ – L. Giros, P. Cvirkos – paminklus, pastatytus Vilniaus miesto centre, o paminklus statyti svarbiausiems Lietuvos valdovams, didikams, valstybės, kultūros ir mokslo kūrėjams, kurie nusipelnė Lietuvai ir kuriems Lietuvos sostinėje Vilniuje paminklų dar nėra: pavyzdžiui, Vytautui Didžiajam, Leonui Sapiegai, Steponui Batorui [11].

Muziejininkai, kai kurie literatūrologai laikosi nuosaikios literatūros tyrinėtojo klasiko profesoriaus Vytauto Kubiliaus (1926–2004) tarybinių laikų rašytojų vertinimo pozicijos. V. Daujotytė, savo trijuose leidiniuose gvildendama poetės S. Nėries fenomeną, tarsi sugretino jos ir Nobelio premijos laureato norvegų rašytojo Knuto Hamsuno politinio pasirinkimo tragizmą. 1947 m. pabaigoje Norvegijoje vyko K. Hamsuno teismas dėl jo bendradarbiavimo su naciais. Rašytojas nepripažino savo kaltės. K. Hamsunas manė, kad gyveno ir rašė okupuotoje šalyje. Jis norėjo norvegų tautai tik gero, siekė ją sulaikyti „nuo rizikingo pasipriešinimo, vedančio katastrofos, žūties link“. V. Daujotytė akcentavo pranašišką K. Hamsuno išvalgą, kuri yra tarsi priesakas ateičiai, „išlikimui“: „nepalikite mūsų, tų, kurie nuvylė, tapo tragiškais veikėjais“ [13]. V. Daujotytė, kiti literatūrologai ir muziejininkai Lietuvoje plėtoja S. Nėries kultą. Šios poetės gimimo 100-osioms metinėms paminėti skirtoje konferencijoje, vykusioje Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, buvo kalbama apie „visaliaudinį“ jos pripažinimą [12]. Kiti gretino poetę su didžiosiomis Lietuvos moterimis – istorinėmis asmenybėmis. S. Nėries šimtmečio minėjimo skleistas pozityvus šios poetės vertinimas paskatino inciatyvas pertvarkyti jos atminimui skirtą memorialinį muziejų, įkurtą 1961 m. Palemone, netoli Kauno, name, kuriame poetė gyveno nuo 1937 m. iki Antrojo pasaulinio karo pradžios. Įgyvendinti šio muziejaus pertvarką padėjo filosofas Arvydas Juozaitis, tuo metu ėjęs Lietuvos Respublikos ministro pirmininko Algirdo Brazausko patarėjo pareigas. Valdžiai skyrus pusantro milijono litų lėšų, buvo rekonstruotas muziejaus dviaukštis pastatas ir sutvarkyta jo aplinka, užimanti 7266 m² plotą. 2004 m. įrengta nauja ekspozicija. Šio memorialinio muziejaus eksponavimo pokyčiai bus gvildinami vėliau, kitame straipsnio skyriuje, kuriame glaustai įvertinama tarybinių laikų rašytojų memorialinių muziejų padėtis po 1990 metų.

MEMORIALINIAI TARYBINIŲ LAIKŲ RAŠYTOJŲ MUZIEJAI. POKYČIAI PO 1990 METŲ

Tipologines kūrėjų muziejinio įamžinimo ir apskritai muziejinės selekcijos nuostatų sampratas „išlikimui“ ir „norimam dabar ir čia prisiminimui“ galima

vaizdžiai iliustruoti pasitelkus prancūzų XX a. pabaigoje sukurtus videofilms apie „įsivaizduojamą Luvrą“ (*musée du Louvre imaginaire*), kuriuose atskleidžiama Luvro muziejuje Paryžiuje nuolat vykstanti kūrėjų aktyvaus (komunikacinio) ir pasyvaus (tezaurinio) įamžinimo drama. Šio muziejaus saugyklose saugomi kūriniai gali būti iškelti į ekspozicijų ir kitas komunikacines erdves, kur vaidins jiems skirtą vaidmenį. Tačiau gali būti ir nepasirinkti – lieka glūdėti pasyvaus muziejinio įamžinimo įšale. Tokie procesai būdingi visiems muziejams pasaulyje.

Muziejinių specifinių reprezentacinių asmenybių įamžinimą organizuoja memorialiniai muziejai. Memorialinis muziejus – asmenybės komunikacinio įamžinimo forma (žinoma, memorialinis muziejus gali įamžinti ir įvykį, reiškinį, faktą, bet čia kalbame apie asmenybės, kūrėjams skirtus memorialinius muziejus). Tai muziejus *in situ*. Memorialiniai muziejai kai kuriais aspektais išlaiko, atkuria, rekonstruoja tą autentišką asmenybių gyvenimo, veiklos aplinką, kurią sureikšmina šių muziejų organizatoriai. Memorialinio muziejaus įkūrimas ir paminklo pastatymas turi panašų idėjinį pretekstą. Memorialiniai muziejai yra asmenybių kulto simboliai ir tarnauja to kulto plėtrai, kuri rūpi krašto, vietos visuomenei, jos grupėms.

Toks memorialinio asmenybės muziejaus sandas siūlo logišką teiginį: memorialinio muziejaus poreikis apspręstas tam tikro laiko vertybinių, ideologinių kriterijų. Laikydami tokios memorialinio muziejaus poreikio sampratos, pažvelkime į tarybinių laikų rašytojų memorialinių muziejų padėtį Lietuvoje po 1990 metų.

Iki 2009 metų Lietuvoje buvo pustrečios dešimtys tarybinių laikų rašytojų memorialinių muziejų [20].

MEMORIALINIAI RAŠYTOJŲ IR KITŲ KŪRĖJŲ MUZIEJAI LIETUVOJE 2009 METAIS

Muziejai	Iki 1940 m.	Iki 1990 m.	Po 1990 m
rašytojų	3	38	46
tarybinių laikų rašytojų		23	25
kitų kūrėjų		11	18
visi	3	72	89

Palyginus pateiktus rašytojų ir kitų kūrėjų memorialinių muziejų skaičius, galima teigti:

- daugiausia yra memorialinių rašytojų muziejų;
- daugelis memorialinių muziejų įkurti tarybiniais laikais;
- tarybinių laikų rašytojų memorialiniai muziejai sudaro daugiau kaip pusę memorialinių rašytojų muziejų;
- po 1990 metų sudaryti trys nauji tarybinių laikų rašytojų memorialiniai muziejai ir panaikintas vienas (Vilniaus rašytojų muziejus), įkurtas anksčiau, iki 1990 metų;
- trims tarybinių laikų rašytojams įkurta po du muziejus.

2009 metais Lietuvoje buvo šių tarybinių laikų rašytojų memorialiniai muziejai:

- Kazio Borutos (1905–1965),
- Bronės Buivydatės (1895–1984),
- Petro Cvirkos (1909–1947),
- Aldonos Didžiulytės-Kazanavičienės (1892–1968),
- Jono Graičiūno (1903–1994),
- Juozo Grušo (1901–1986),
- Kazio Inčiūros (1906–1974),
- Antano Jonyno (1923–1976),
- Vinco Krėvės-Mickevičiaus (1882–1954)*,
- Jono Marcinkevičiaus (1900–1953),
- Anzelmo Matučio (1923–1985),
- Eugenijaus Matuzevičiaus (1917–1994),
- Antano Miškinio (1905–1983),
- Vinco Mykolaičio-Putino (1893–1967),
- Salomėjos Nėries (1904–1945),
- Juozo Paukštelio (1897–1978),
- Ievos Simonaitytės (1897–1978),
- Balio Sruogos (1896–1947),
- Teofilio Tilvyčio (1904–1969),
- Petro Vaičiūno (1890–1959),
- Antano Venclovos (1906–1971),
- Antano Vienuolio-Žukausko (1882–1957).

Šis sąrašas yra sąlygiškas. Jis galėtų būti papildytas dar kelių rašytojų pavardėmis, bet galėtų būti ir sutrumpintas, nes kai kuriuos rašytojus galima priskirti ir ikitarybiniais laikams. Pažymėjimas žvaigždute primena, kad rašytojas antrosios sovietų okupacijos metais tarybų Lietuvoje negyveno, buvo pasitraukęs

į Vakarus (JAV), o tarybinių laikų rašytojų grupei priskirtas sąlygiškai, pastebint, kad pirmosios sovietų okupacijos metais jis buvo Lietuvos TSR Mokslų akademijos pirmasis prezidentas, nors vėliau sovietų valdžia akademiko vardą iš jo atėmė.

Tarybiniais laikais memorialinių rašytojų muziejų steigimo Lietuvoje padėti sąlygojo keli faktoriai. Rašytojų kūryba buvo vertinama kaip ypatinga galia, talkinanti formuoti visuomenės, o ypač jaunuomenės idėjinį auklėjimą, padedanti pažinti istorijos, kultūros palikimą. Antai Lietuvos TSR rašytojų sąjungos Grožinės literatūros propagandos biuras intensyviai organizavo lietuvių tarybinių rašytojų kūrybos propagavimą Lietuvoje ir „broliškose“ TSRS respublikose. Muziejai, vykdydami centro ir vietos komunistų partijos, sovietų valdžios organų nutarimus, rengė visuomenės susitikimus su rašytojais, kitais kūrėjais. Tarybų valdžia, komunistų partijos centriniai ir vietos organai incijavo tų tarybinių laikų rašytojų, kuriuos laikė tarybiniais, memorialinių muziejų steigimą (pavyzdžiui, 1948 m. birželio 28 d. Josifas Stalinas pasirašė įsaką, kuris leido Lietuvos TSR Ministrų tarybai įsteigti 3 memorialinius muziejus: rašytojo Petro Cvirkos, poeto Juliaus Janonio, revoliucionieriaus Karolio Poželos; 1954 m. Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas priėmė sprendimą įkurti memorialinį S. Nėries muziejų).

„Atšilimas“ po Stalino kulto likvidavimo, tarybų valdžios Lietuvoje nuostatos panaudoti kūrėjų, ypač rašytojų, kūrybą Lietuvos kultūrai garsinti lėmė, kad XX a. šeštame–devintame dešimtmetyje buvo įsteigta ir pusantra dešimtis ikitarybinio laikotarpio rašytojų memorialinių muziejų, tarp jų – pasaulinio garso poeto Adomo Mickevičiaus (1798–1855) Vilniuje, lietuvių literatūros pradininko Kristijono Donelaičio (1714–1780) Tolminkiemyje (Čistyje Prudy, Kaliningrado srityje, Rusijos Federacija).

Lietuvai išsivadavus iš okupacinės tarybų valdžios ir atgavus nepriklausomybę, kito požiūris į memorialinį tarybinių laikų rašytojų įmuziejinimą. Buvo steigiami tų tarybinių laikų rašytojų, kurie nukentėjo nuo sovietinės okupacijos (J. Graičiūno), kuriems nepriskiriamos tarybinio rašytojo aplikacijos (E. Matuzevičiaus) memorialiniai muziejai. Vilniuje įkurtas memorialinis butas-muziejus V. Krėvei-Mickevičiui atminti, bet neįsteigtas Kosto Korsako (1909–1986) memorialinis muziejus. Nėra ir memorialinės lentos prie namo, kuriame pastarasis kurį laiką gyveno, kai tame name gyvenę V. Krėvė-Mickevičius, V. Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga pagerbti memorialinėmis lentomis. Tačiau dar tarybiniais laikais įkurti memorialiniai tarybinių laikų rašytojų muziejai, išskyrus Vilniaus rašytojų muziejų, nebuvo uždaryti. Vis dėlto T. Tilvyčio, P. Cvirkos,

A. Venclovos, S. Nėries memorialiniai muziejai buvo reorganizuoti, atsisakant jų įvaizdžių bruožų, kurie buvo sureikšminti tarybinės santvarkos metais.

Dabartinė S. Nėries memorialinio muziejaus ekspozicija nutyli šios poetės ryšių su sovietų valdžia liudijimus (pavyzdžiui, neužsimenama apie S. Nėries poemą, skirtą Stalinui, už kurią jai po mirties buvo skirta Stalino premija, apie buvimą Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios tarybos deputate, kas buvo pabrėžiama 1962 ir 1970 m. parengtose S. Nėries memorialinio muziejaus ekspozicijose ir kituose muziejinės komunikacijos tekstuose [28]). Dabar S. Nėries memorialinis muziejus atspindi privataus kameriškumo refleksijas. Jas supuoja autentiška poetės darbo kambario, miegamojo, svetainės aplinka, papildyta tipiškais epochos baldais, daiktais, kurie būdingi iki Antrojo pasaulinio karo buvusiai kukliai inteligentų buičiai. Memorialiniai daiktai ir literatūriniai ekspoziciniai tekstai pristato subtilią ir iškilią lyrikę [26].

Utenos kraštotyros muziejus pertvarkė 1971 m. įkurtą Lietuvos TSR liaudies poeto T. Tilvyčio muziejų, kuris buvo ne *in situ*, o vieno T. Tilvyčio gimtosios sodybos kambario interjero rekonstrukcija Tauragnų kultūros namuose (rodė autentišką smuiką, radijo aparatą, drabužius ir kitus buities daiktus), į Tauragnų krašto muziejų. Buvo atsisakyta tarybinių T. Tilvyčio kūrybos ir gyvenimo aspektų. Dabar nėra net užuominos apie tai, kad T. Tilvyčiui už poemą *Usnynė* buvo skirta Stalino premija. Šiuolaikinis T. Tilvyčio vertinimas susietas su muziejiniu žymių Tauragnų krašto žmonių atminimo reprezentavimu. T. Tilvytis ekspozicijoje pristatytas greta savo brolio, kunigo ir rašytojo Jurgio Tilvyčio-Žalvarnio (1880–1931, parašė tautinių pavasarininkų ir blaivininkų judėjimų himnus) [29].

Maironio lietuvių literatūros muziejus P. Cvirkos memorialinį muziejų pertvarkė į Vaikų literatūros muziejų. P. Cvirkos memorialinė literatūrinė ekspozicija sumažinta iki memorialinio kambario, kuriame šis rašytojas kelis metus rašė savo kūrinius. O vietoje buvusios plačiai rodytos P. Cvirkos literatūrinės ekspozicijos pastato dviejuose aukštuose, keliuose kambariuose, sudaryta vaikų literatūros ekspozicija. Muziejininkai teigia, kad šią pertvarką padarė patys, niekieno neverčiami, bet atsižvelgdami į viešąją nuomonę ir naujai įvertinę P. Cvirkos reikšmę Lietuvos kultūrai, kadangi Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos požiūris į šio muziejų nebuvo aiškus [4]. Dabartinis muziejinis P. Cvirkos pristatymas orientuotas daugiau atskleisti jį kaip talentingą vaikų literatūros kūrėją, o ne kaip realistinį romanistą. Muziejininkams nebuvo aktualu atspindėti P. Cvirkos gyvenimo, santykių su tarybų valdžia momentus.

P. Cvirikai, V. Mickevičiui-Krėvei ir V. Mykolaičiui-Putinui skirta po porą memorialinių muziejų. Vieni didmiesčiuose – Kaune, Vilniuje, kiti – šių rašytojų tėviškėse provincijoje. Pomėgi rašytojų ir kitų kūrėjų, visuomenės veikėjų tėviškėse išlikusias sodybas paversti memorialiniais muziejais skatina tėviškės kulto tradicija, formuota Lietuvoje nuo XX a. antro dešimtmečio. Jos aspiracijos – tautinės ideologijos refleksijos, skleistos filosofo Antano Maceinos bei kitų kūrėjų ir atspindėjusios lemiamos gimtosios aplinkos reikšmės žmogaus, tautos prigimčiai, tautos sielos gimimo iš tėviškių kraštovaizdžių ir tradicijų sampratas. Kita vertus, memorialinių muziejų steigimą tėviškėse galima vertinti kaip bendruomeninės atminties reiškinį, kurį suponuoja savivaldos administracijos, visuomenės grupių, giminaičių interesai, siekiai pasitelkiant žymių žmonių vardus ir nuopelnus reprezentuoti regiono ar giminės istoriją, taip pat švietimo, mokslo plėtojamos kraštotyros, lokalinės istorijos tendencijos.

TARYBINIŲ LAIKŲ IR TARYBINIAI RAŠYTOJAI VILNIAUS RAŠYTOJŲ MEMORIALINIAME MUZIEJUJE. ISTORINIO POZITYVIZMO IR IDEOLOGIJOS SANKIRTOS

„Rudenį spalio prietemoje užklydau į rašytojų likusios fizinės formos prieglobstį, negalima nesidžiaugti bent tuo, kas liko“, – 1990 m. spalio 11 dieną Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus lankytojų atsiliepimų knygoje rašė filosofas A. Juozaitis [1].

Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus ekspozicija, atidaryta 1988 m. vasarą dviaukščiame restauruotame pastate šalia Šv. Apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios, Antakalnyje, apėmė 17 salių (544 kv. m. plotą) ir rodė 27 lietuvių tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų, kurių laiką gyvenusių Vilniuje ir čia mirusių, gyvenimo ir kūrybos muziejines interpretacijas – rašytojų memorialinių kabinetų imitacijų ir literatūrinių ekspozicijų derinius. Ekspozicijos organizatoriai vadovavosi istorinio pozityvizmo principais: rodyti, kaip iš tikrųjų buvo. Tarybiniai rašytojai, pavyzdžiui, Aleksandras Gudaitis-Guzevičius (1908–1969), sovietinio saugumo generolas, Stalino premijos laureatas, po du kartus apdovanotas Lenino ir Raudonosios vėliavos ordinais, Justas Paleckis (1899–1980), 1940–1967 m. tarybų Lietuvos vadovas – LTSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas, K. Korsakas, 1952–1984 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorius, buvo pristatyti šalia rašytojų, kentėjusių tremtyje Sibire, kalėjusių gulaguose, pavyzdžiui, Antano Miškinio (1905–1983), 1948–1956 m. buvusio tremtyje Sibire, Kazio Borutos (1905–1965), 1946–1949 m.

kalėjusio Gulage, bei vadinamosios „tragiškosios kartos“ atstovų, pavyzdžiui, Albino Žukausko (1912–1987), ir tarpukario vilniečių, pavyzdžiui, Onos Mičiūtės (1909–1973). Buvo pateikta ir šioji tokia užuomina apie Vilnių kaip literatūros centrą nuo XVI a.

Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus ekspoziciją aprobavo šio muziejaus Taryba, konsultantai iš LTSR lietuvių kalbos ir literatūros instituto, LTSR rašytojų sąjungos (pavyzdžiui, paminėtini rašytojas E. Matuzevičius, mokslininkas V. Kubilius) ir LTSR kultūros ir švietimo ministerijos Paminklų ir muziejų valdybos kuratoriai.

Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus ekspozicija šio muziejaus lankytojų vertinta skirtingai: ir tolerantiškai, ir radikaliai kritikuojant. Vieni suprato ekspozicijos sumanymą kaip istorinę didaktiką, kiti matė nepriimtina tarybinės Lietuvos kūrėjų, prisitaikėlių prie sovietinio okupacinio režimo ir kolaborantų muziejinę reprezentavimą. Vienos Vilniaus vidurinės mokyklos mokinių vertinimas apeliavo į istorinės didaktikos kritiškumo poreikius: „Juk laikai keičiasi. Nebijokim pasakyti tiesą. Juk klausosi moksleiviai – neauklėkim panašių į L. Girą. Daugiau istorinės tiesos“ [8].

Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus ekspoziciją rengę muziejininkai, veikiami Nepriklausomybės Sąjūdžio idėjų, ėmėsi pertvarkyti ekspoziciją: išėmė iš ekspozicijos tarybinių rašytojų (A. Guzevičiaus, J. Paleckio ir kitų) palikimus iliustravusias interpretacijas, šalino tarybinių laikų rašytojų bendradarbiavimo su sovietine okupacija ženklus. Tačiau nuo 1986 m. buvęs silpnas Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus muziejaus administravimas, dar susilpnėjęs 10-me dešimtmetyje paskyrus šio muziejaus vadovu atsitiktinį asmenį, trukdė grupei muziejininkų keisti ekspozicijos pobūdį.

Kritiškai Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus ekspozicijos vertinimai buvo pagrindinis oficialus pretekstas panaikinti ir patį muziejų, kuris gyvavo beveik porą dešimtmečių. Muziejaus formavimui įtakos turėjo tarybų valdžios ir Lietuvos TSR rašytojų sąjungos jam teikti nurodymai: 1972 m. įsteigus muziejų A. Venclovos bute, įrengti ten „greta kitų lietuvių rašytojų ir A. Venclovos gyvenimo ir kūrybos ekspoziciją“ [2], o vėliau, tam skyrus istorinių pastatų kompleksą Antakalnyje, sudaryti memorialinį tarybinių rašytojų ir Vilniaus literatūrinio gyvenimo panoramos muziejų [3], taip pat organizuoti atskirus memorialinius rašytojų muziejus (A. Venclovos, V. Mykolaičio-Putino, V. Krėvės-Mickevičiaus Vilniuje), prižiūrėti Vilniuje gyvuojančius rašytojų muziejus (Aleksandro Puškino literatūrinį muziejų, konsultuoti Adomo Mickevičiaus memorialinio buto-muziejaus pertvarką) [9]. Būtina paminėti,

kad tarybų Lietuvos valdžia sukurti lietuvių literatūros pradininko Kristijono Donelaičio muziejų Tolminkiemyje (Čistyje Prudy, Kaliningrado sritis, Rusijos Federacija) buvo pavedusi Vilniaus rašytojų memorialiniam muziejui, o ne LTSR literatūros muziejui Kaune. Pagal LTSR lietuvių kalbos ir literatūros instituto pateiktas muziejaus ekspozicijos temų gaires buvo surinkta medžiaga (per du metus ją surinko šio straipsnio autorė, tuo laiku dirbusi Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus Ekspонатų kaupimo ir ekspozicijos, parodų rengimo skyriaus vedėja, bei tuometinis šio muziejaus direktorius rašytojas Jonas Mačiulis). 1976 m. K. Donelaičio muziejaus ekspozicija Tolminkiemio bažnyčioje buvo parengta ir atverta lankytojams.

Verta paminėti ir tai, kad poeto Antano Jonyno (1923–1976) palikimas, atsidūręs Vilniaus rašytojų memorialiniame muziejuje, suteikė pretekstą šio poeto giminėms ir LTSR aklyjū draugijai prašyti šį muziejų įsteigti memorialinį muziejų ir A. Jonyno tėviškėje, Alytaus mieste, kur A. Jonynas gyveno iki septyniolikos metų. Memorialinio A. Jonyno muziejaus tėviškėje ekspoziciją 1989 m. rengė šio straipsnio autorė.

Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus panaikinimą 1991 m. lėmė objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai, vertinimų nenuoseklumas, inspiruoti ne vien kitusių idėjų, ideologijos, politikos, santvarkos. Tokią padėtį iliustruoja Vilniaus savivaldybės ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos sprendimų diskursas: Vilniaus rašytojų memorialinį muziejų nuspręsta panaikinti, jo ekspонатus (apie 80 tūkstančių) atiduoti Maironio lietuvių literatūros muziejui, o A. Venclovos memorialinį butą-muziejų – palikti.

ANTANO VENCLOVOS MEMORIALINIO MUZIEJAUS REIKALINGUMO VISUOMENEI PAIEŠKOS

Po 1990 metų pagrindinis A. Venclovos memorialinio muziejaus Vilniuje išlikimo garantas buvo Lietuvos rašytojų sąjungos pozicija. Šios sąjungos valdybos sekretorius Valentinas Sventickas rašė Vilniaus miesto valdžiai, kuri valdė A. Venclovos memorialinį muziejų, kad nepriimtinas „vien paniekinantis požiūris į A. Venclovą“, kad „pastarasis laikotarpis, paryškinęs A. Venclovos veiklos ir kūrybos prieštarumą, skatina mus reikšti pagarbą rašytojui santūresnėmis formomis“ [5]. Lietuvos rašytojų sąjunga atsisakė sumanymo statyti paminklą A. Venclovai šalia savo būstinės Vilniuje, bet siekė išsaugoti A. Venclovos memorialinį muziejų.

Išlikęs A. Venclovos memorialinis muziejus buvo kelis kartus pertvarkomas, siaurinami šio rašytojo muziejinio įamžinimo turinio ir formos laukai.

1991 m. jis buvo pervadintas A. Venclovos memorialiniu kabinetu – eksponuota tik A. Venclovos darbo kambario aplinka.

1995 m. Tomas Venclova ėmėsi žygių, kad apsaugotų tėvo muziejinį įamžinimą. Jis rašė Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai: „Manau, kad būtų tikslingiausia atkurti nurodytose patalpose anksčiau buvusį pobūdį, t. y. literatūrinį muziejų su A. Venclovos memorialiniais kambariais. Taip pat, mano manymu, derėtų pažinti buvusią ten A. Venclovos memorialinę lentą. Nepaisant to, kad Antano Venclovos vaidmuo Lietuvos istorijoje gali būti diskutuojamas ir įvairiai vertinamas, jis turi visiems žinomų nuopelnų Lietuvos kultūrai, o jo butas yra tam tikro, tegu sunkaus ir nevienaprasmio, Lietuvos kultūros ir buities laikotarpio paminklas, kuris laikui bėgant, matyt, domins istorikus ir net platesnę visuomenę.“ [7]

Nuo 2004 m. muziejus tapo Venclovų namais-muziejumi. Nors čia ir toliau rodoma tik A. Venclovos darbo kambario memorialinė ekspozicija, bet Venclovų namų-muziejaus veikla, muziejinės komunikacijos ir edukacijos orientacijos nukreiptos pažinti ir populiarinti Venclovų giminės kultūrinį palikimą, nuopelnus Lietuvos kultūrai, T. Venclovos ir jo kartos, aplinkos, ryšių su Nobelio premijos laureatais rašytojais Josifu Brodskiu ir Česlovu Milošu, kitais kūrėjais bei visuomenės veikėjais kontekstus.

Šiam muziejui būdingi memorialinių muziejų tėviškės sindromo bruožai, kurie švelnina dabar nepriimtinas buvusias kūrėjo politines nuostatas ir apeliuoja į jo giminės ar aplinkos pozityvias puses. Venclovų namuose-muziejuje pristatoma Lietuvos ikitarybinių laikų intelektualų Račkauskų, A. Venclovos žmonos Elizos tėvo ir jo brolio, pozityvi veikla, nuopelnai Lietuvos kultūrai. O pastaraisiais metais parengta plati edukacinė programa *Tomas Venclova. Kultūros ir laisvės skonis* atskleidžia T. Venclovos kūrybos ir veiklos tarptautines plotmes (išleista 21 jo knyga lietuvių kalba ir 38 knygos kitomis kalbomis; T. Venclova – Lietuvos Helsinkio grupės, susibūrusios 1976 m., narys; nepakęsdamas sovietizmo, 1977 m. emigravo į JAV, Kongreso Europos saugumo komisijoje liudijo apie Helsinkio susitarimų laužymą sovietų okupuotoje Lietuvoje; 1978 m. su Č. Milošu parašė dialogą *Vilnius kaip dvasinio gyvenimo forma*, iš kurio daugelis pirmą kartą sužinojo apie Vilniaus ir Lietuvos problemas).

Nuo 2009 m. Venclovų namai-muziejus vykdo projektą *Tolerancijos sala*: rengia diskusijų ciklą apie žmogaus vietą tėvynėje ir pasaulyje, asmens laisvę, santykį su savo ir kitų tautų kultūra [6]. Galima teigti, kad šis muziejus papildė šiandien Lietuvoje veikiančių keturių dešimčių tolerancijos centrų būrį ir prisideda prie UNESCO skatinamos tolerancijos idėjos plėtos pasaulyje.

A. Venclovos šimtmetį minint Venclovų namuose-muziejuje surengtoje konferencijoje istorikas, politologas Česlovas Laurinavičius teigė, kad per pastaruosius dešimtmečius A. Venclovos įvaizdis Lietuvos istorinėje atmintyje kito ir A. Venclovai „nesinori klijuoti nei išdaviko, nei netgi kolaboranto etiketės“. Č. Laurinavičius, primindamas, kaip A. Venclova žvelgė į Knuto Hamsuno vertinimus („nuo visiško ignoravimo dar esant pilnų jėgų iki gilaus išijautimo į to tragiško likimo norvego kūrybą jau gulint ligos patale“), apeliuoja į *išlikimo* objektyvizuojamas praeities atminties paradigmas, būdingas Lietuvos paveldui, rašytojų, tarp jų ir A. Venclovos, atminimo įmuziejiniui [19].

Vis dėlto pastaruoju metu Vilniaus miesto savivaldybė abejoja dėl Venclovų namų-muziejaus ir kitų jai pavaldžių rašytojų memorialinių muziejų savarankiško išlikimo perspektyvų, naudos. Jos argumentai ne ideologiniai ar mentalitetiniai, o ekonominiai: šiems muziejams taikomi kultūrinių industrijų kriterijai. Savivaldybės pareigūnai, atsakingi už muziejų priežiūrą, sako, kad ši „memorialika“ nėra patraukli užsienio turistams, nes „turizmo rinka labai pretenzinga, jina ignoruoja mūsų žmones“ [31].

Mentalitetinių ir ekonominių kriterijų simbiozė, matyt, lems A. Venclovos ir kitų rašytojų memorialinių muziejų Vilniuje, pavaldžių Vilniaus miesto savivaldybei, pobūdį, likimus.

IŠVADOS

Po 1990 metų Lietuvoje tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų įmuziejinimo paradigmos yra būdingos istoriografijoje vyraujančiai tarybinio palikimo vertinimų takoskyrai *griežčiau ir nuosaikiau*.

Muziejįškai tarybinių laikų ir tarybinių rašytojų vertinimų dilema sprendžiama nenuosekliai.

Linkstama sureikšminti tarybinių laikų rašytojų kūrybos genialumo ir svarbos Lietuvos kultūrai aspektus, bet nutylėti tas kūrybos, veiklos, ideologines pozicijas, kurios būdingos tarybiniam rašytojui.

Tarybinių laikų rašytojų memorialiniai muziejai ir jų pokyčiai po 1990 metų atspindi šių rašytojų aktualumo ir tariamo aktualumo *atminimui dabar ir čia* paradigmas.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

NEPUBLIKUOTI ŠALTINIAI

1. JUOZAITIS, Arvydas. *Įrašas Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus lankytojų atsiliepimų knygoje* [autografas]. 1990 m. spalio 11 d. Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus archyvas, f. VRMM, ap. 2, b. 82, lap. 19.
2. *Lietuvos KP Centro komiteto ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimas Nr. 50 „Dėl Antano Venclovos atminimo įamžinimo“* [mašinėraštis]. Vilnius, 1972 m. vasario 8 d. Venclovų namų-muziejaus archyvas, be signatūrų, lap. 1.
3. *Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos valdybos prezidiumo posėdžio protokolas* [rankraštis]. Vilnius, 1973 m. kovo 6 d. Lietuvos literatūros ir meno archyvas (LLMA), f. 34, ap. 1, b. 623, lap. 76, 77.
4. *Maironio lietuvių literatūros muziejaus Įsakymas Nr. 12 Dėl P.Cvirkos memorialinio muziejaus reformavimo į Vaikų literatūros muziejų* [mašinėraštis]. Kaunas, 1991 m. balandžio 26 d. Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvas, be signatūrų, lap. 1.
5. SVENTICKAS, Valentinas. *Raštas Vilniaus miesto LDT Vykdomajam komitetui* [mašinėraštis]. Vilnius, 1990 m. vasario 13 d. LLMA, f. 34, ap. 1, b. 1048, lap. 6.
6. VAGRIENĖ, Birutė. *Šviečiamųjų kultūros paveldo projektų 2009 m. konkursui. Vilniaus memorialinių muziejų direkcijos projektas Tolerancijos sala. Penkių šviečiamųjų diskusijų vakarų ciklas* [mašinėraštis]. 2009 m. Venclovų namų-muziejaus archyvas, be signatūrų, lap. 1.
7. VENCLOVA, Tomas. *Pareiškimas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai* [autografas]. Vilnius, 1995 m. vasario 28 d. Venclovų namų-muziejaus archyvas, be signatūrų, lap. 1.
8. *Vilniaus 21-osios vidurinės mokyklos lankytojų įrašas Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus lankytojų atsiliepimų knygoje* [autografas]. Vilnius, 1988 m. spalio 24 d. Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus archyvas, f. VRMM, ap. 2, b. 82, lap. 5.
9. *Vilniaus rašytojų memorialinio muziejaus pažyma Lietuvos TSR kultūros ministerijai* [mašinėraštis]. Vilnius, 1987 m. sausio 15 d. Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus archyvas, f. VRMM, ap. 1, b. 226, lap. 1–4.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

10. BERNOTIENĖ, Gintarė. Gyvai apie klasikus ir įvaizdžius. *Literatūra ir menas* [interaktyvus]. 2009-06-05, nr. 3240 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3240&kas=straipsnis&st_id=14891.
11. BOGDANAS, Ramūnas. L. Sapiega ar L. Gira? Laisva Lietuva pasirinko išdaviką. *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2008-02-22 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12036562131201705026-l-sapiega-ar-l-gira-laisva-lietuva-pasirinko-i%C5%A1davik%C4%85.htm?id=12963712851294744730&view=6>.

12. DAUGIRDAITĖ, Solveiga. Salomėja Nėris, išymiausia lietuvė. Iš *Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo. Mokslinės konferencijos, skirtos Salomėjos Nėries 100-sioms gimimo metinėms, pranešimai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 241.
13. DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Salomėja Nėris. Fragmento poetika*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 232.
14. DAUJOTYTĖ, Viktorija; BUKELIENĖ, Elena. *Lietuvių literatūra. XX a. vidurys ir antroji pusė (1940–1995)*. Vadovėlis XII klasei. Kaunas: Šviesa, 1995, p. 340–342.
15. GIRNIUS, Kęstutis. *Okupacija ar sovietmetis* [interaktyvus]. 2009 m. rugsėjo 22 d. [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/kgirnius-okupacija-ar-sovietmetis.d?id=24172881>.
16. KAZLAUSKAS, Edmundas. *Talento jėga ir asmenybės klįstkeliai (Juozui Baltušui – 100)* [interaktyvus]. 2009 m. balandis [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mairioniomuziejus.lt/page.php?id=565>.
17. KLUMBYS, Valdemaras. *Lietuvos kultūrinio elito elgsenos modeliai sovietmečiu* [interaktyvus]. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Vilnius, 2009, 164 p. [žiūrėta 2011 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~D_20100204_103051-05475/DS.005.0.01.ETD.
18. LAUČIUS, Vladimiras. *N. Šepetys: rašytojas J. Baltušis – „serijinis“ antikomunistų dorotojas* [interaktyvus]. 2009 m. spalio 30 d. [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/archive/print.php?id=25212715>.
19. LAURINAVIČIUS, Česlovas. Dėl Antano Venclovos politinio apsisprendimo motyvų ir kainos. Iš *Antanas Venclova epochų vėjuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 13, 20.
20. *Lietuvos muziejai* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.muziejai.lt>.
21. *Maironio lietuvių literatūros muziejus* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.muziejai.lt/kaunas/maironio_muziejus.htm.
22. *Mokslinė konferencija „Literatūrinės muziejininkystės teorija, istorija, praktika, vieta modernioje visuomenėje“*. Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 2006, 43 p.
23. *Paroda „Lekia dainos iš jaunos krūtinės“ (L. Girai – 125)* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mairioniomuziejus.lt/page.php?id=648>.
24. PARULSKIS, Sigitas. Ekskursija į vaškinių figūrų muziejų. *Šiaurės Atėnai* [interaktyvus]. 2003-05-31, nr. 654 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=654&kas=straipsnis&st_id=1823.
25. RUBAVIČIUS, Vytautas. Neišgyvendinamas sovietmetis: atmintis, prisiminimai ir poetinė galia [interaktyvus]. *Colloquia*, 2007, nr. 18 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.liti.lt/e-zurnalai/COL18/Colloquia18.pdf>.

26. RUSECKAITĖ, Aldona. Vėl sušvito Palemonas – kaip Salomėjos laikais. Iš *Lietuvos muziejai* [interaktyvus]. 2004, nr. 4 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.museums.lt/zurnalas/2004-4/nauji_ruseckaitė.htm.
27. ŠESTAKAUSKAITĖ, Stasė. E. ir L. Matuzevičių muziejus-sodyba ir poezijos šventė. Iš *Lietuvos muziejai* [interaktyvus]. 2004, nr. 4 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.museums.lt/Zurnalas/2004-4/bendradarbiavimas_sestakauskaitė.htm.
28. ŠLINKŠTIENĖ, N. *Salomėjos Nėries memorialinis muziejus*. Vilnius: Mintis, 1974, 48 p.
29. *Tauragnų krašto muziejus* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: www.muziejai.lt/utena/tauragnu_krasto.htm.
30. VENCLOVA, Tomas. *Komentaras* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vilniausmuziejai.lt/venclova/T_Venclovos_komentaras.html.
31. Vilniaus „mažieji“ muziejai šiandien: būti ar?... [interaktyvus]. 2010-10-20 [žiūrėta 2011 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-10-20-vilniaus-mazieji-muziejai-siandien-buti-ar/51924>.

MUSEUM COMMEMORATION PARADIGMS OF SOVIET AND SOVIET TIMES' WRITERS

NASTAZIJA KERŠYTĖ

SUMMARY

Paper evaluates museum commemoration narratives and paradigms of memory of Soviet Lithuanian writers and writers who lived in Soviet times. Evaluated historical role discourses of these writers suppose museum visualization character and leads to the establishment of or failure to set up writers' memorial and literature museum. Activation museum visualization, communication is motivated objective writers activity and they creative assessment, prominence of international relations and contexts, and real or seeming relevance of writers at present. The Memorial Museum of writer Antanas Venclova in Vilnius transforming to the Venclovų House-Museum illustrates concepts of discourses about the writer as a Soviet and Soviet times and valuation an artist as beyond Soviet times, Soviet times, and post-soviet times.